

ТРЕНІНГ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ЯК ФОРМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто особливості тренінгу особистісної зрілості як форми професійної підготовки майбутніх учителів, виокремлено його завдання, психологічні чинники ефективності.

Ключові слова: *особистісна зрілість, тренінг особистісної зрілості, професійна підготовка майбутніх учителів.*

Гуманізація сучасної освіти пов'язується з впровадженням у навчально-виховну практику особистісно орієнтованого підходу, який забезпечує становлення суб'єктності вихованців – їх здатності свідомо, самостійно і творчо визначати власний життєвий шлях, нести відповідальність за свій вибір. Особистісний розвиток учнів, у свою чергу, можливий лише за умови відповідного рівня особистісної зрілості педагога: «для правильного особистісного розвитку дітей необхідно передусім, щоб учителі самі володіли адекватною особистісною організацією» [1, с. 350]. Якими б педагогічними методиками, методами і прийомами не володів учитель, він повинен, перш за все, виступати у спілкуванні з учнями як зріла особистість, вільна від психологічних комплексів, відкрита для співпраці, налаштована на партнерську взаємодію.

Розвиток особистісної зрілості майбутніх учителів вимагає переосмислення традиційних орієнтирів їх підготовки, які зазвичай вбачаються в формуванні різних аспектів предметної компетентності, вдосконаленні методичної майстерності, оснащенні студентів арсеналом засобів педагогічного впливу тощо. Як слушно зазначає О. Орлов, необхідно відмовитись від уявлень про педагогічну майстерність як про сукупність безособових професійних знань, умінь і навичок, що передаються в процесі навчання. Натомість її слід розглядати як результат особистісного зростання вчителя у своїй професії, удосконалення його цілісного творчого й особистісного потенціалу, нерозривно пов'язаного зі специфікою особистісної позиції в соціально-психологічному контексті навчально-виховного процесу [3, с. 153]. Потрібне не звичне «вдосконалення сфери професійних знань, умінь і навичок», а розробка засобів педагогічної підтримки особистісного становлення майбутніх учителів. У зв'язку з цим у психолого-педагогічних дослідженнях і педагогічній практиці намітилася тенденція переходу від традиційних методів підготовки вчителів, спрямованих переважно на вдосконалення їх методичної майстерності та предметної компетентності, до соціально-психологічних, психотехнічних і навіть психотерапевтичних процедур, які створюють умови для загального

особистісного становлення студентів. Обґрунтовано теоретичні засади застосування різних інтерактивних практик у професійній підготовці майбутніх учителів: соціально-психологічного тренінгу (Б. Девятко, Л. Петровська та ін.), навчально-тренувальних груп (Ю. Ємельянов), активного соціального навчання (Г. Ковальов), активного соціально-психологічного навчання (Г. Яценко), відеотренінгу (Х. Міккін), професійного вчительського тренінгу (А. Маркова), професійно-педагогічного тренінгу (С. Єлканов, В. Кан-Калик, В. Кузнецов, О. Леонт'єв), тренінгу педагогічної взаємодії (В. Ясвін), акмеологічного тренінгу (О. Ситников), рефлексивного тренінгу (В. Анікіна) тощо. Розроблені програми тренінгу для студентів педагогічних ВНЗ спрямовані на розвиток різних аспектів їх професійної готовності: комунікативної компетентності, основ акторської майстерності, окремих комунікативних якостей (емпатії, сензитивності, діалогічності, асертивності), мотиваційного потенціалу, професійної спрямованості, самосвідомості, рефлексії, емоційної гнучкості, ставлення до себе, навичок саморегуляції, соціальної адаптації, соціально-перцептивних умінь тощо.

Акцентування уваги на формуванні когнітивного та поведінкового аспектів професійної готовності майбутніх учителів нерідко супроводжується недооцінкою важливості розвитку їх загальної особистісної зрілості. Очевидно, що такий підхід є недостатнім, оскільки не враховує особистісної детермінації педагогічної діяльності. Ю.Ємельянов справедливо зазначає, що навчаючи студентів лише способів і прийомів комунікативної поведінки без переживання ситуацій міжособистісної взаємодії, можна сформувати маніпуляторський тип спілкування, який не зможе компенсувати брак відвертості та довір'я до людей [2]. Зосередження уваги на вдосконаленні лише поведінкового аспекту діяльності без корекції особистісної сфери призводить до перетворення індивідів з авторитарною спрямованістю на маніпуляторів. Тобто, авторитарний педагог, зберігаючи власні цілі і ціннісні настанови, у спілкуванні з учнями буде реалізовувати їх за допомогою інших комунікативних засобів і прийомів.

Таким чином, існує потреба в обґрунтуванні можливостей застосування інтерактивних технологій навчання, у тому числі групового тренінгу, з метою формування не тільки парціальних елементів професійної готовності майбутніх учителів, а забезпечення їх цілісного особистісного розвитку як суб'єктів педагогічної діяльності. Ефективним засобом стимулювання особистісного розвитку майбутніх учителів може бути тренінг особистісної зрілості – форма соціально-психологічної роботи, що сприяє природному розвитку і саморозкриттю особистості, стимулює особистісне зростання на основі активізації внутрішньогрупової взаємодії та застосування спеціальних вправ. Один із основоположників гуманістичної психології, К. Роджерс, стверджував, що в особистості є тенденція, якщо не явна, то потенційна, рухатися вперед до більшої зрілості. У відповідній психологічній атмосфері ця тенденція вивільняється й актуалізується. Формування такої атмосфери забезпечується в умовах тренінгу особистісної зрілості, який вивільняє природне прагнення індивідів до самоактуалізації.

Тренінг особистісної зрілості майбутніх учителів операціоналізує положення людиноцентрованого психотерапевтичного підходу К. Роджерса в

контексті педагогічної взаємодії. Основний постулат, на якому базується такий тренінг, полягає в тому, що якість педагогічного процесу визначається якістю міжособистісного спілкування вчителя і учнів, яка в свою чергу залежить від рівня особистісної зрілості педагога. Відтак головне завдання тренінгу – сприяти розвитку і гармонізації особистості вчителя, а завдяки цьому – гуманізації педагогічного процесу.

Під час тренінгу особистісної зрілості моделюються реальні ситуації міжособистісного професійно орієнтованого спілкування, але при цьому створюється особливе безпечне навчальне середовище, що дозволяє майбутнім учителям усвідомити свої глибинні життєві та професійні установки, шаблони мислення, способи вирішення проблем для того, щоб змінити їх і тим самим підвищити свою ефективність. Завдання, які може вирішувати тренінг особистісного розвитку, полягають у: визначенні та осмисленні студентами своєї життєвої та професійної позиції; виявленні та аналізі наявних проблем, визначенні ресурсів подальшого особистісного та професійного зростання; усвідомленні цінності власної особистості, набутті впевненості в собі, формуванні позитивного ставлення до професійної діяльності та життя в цілому; формуванні навичок саморегуляції, набутті внутрішньої стійкості і цілісності; навчанні вмінням виражати свої почуття конструктивним способом; виробленні вміння будувати гармонійні міжособистісні відносини, конструктивно вирішувати конфлікти; розвитку психологічної культури студентів.

Реалізації зазначених завдань у процесі тренінгу особистісної зрілості майбутніх учителів сприяє низка психологічних чинників:

- зростання мотивації до самопізнання в результаті впливу групових норм, що активізують рефлексію і самоаналіз;
- усвідомлення власних потреб, можливостей, професійних інтересів і цінностей;
- створення позитивних образів і перспектив професійного та особистісного майбутнього, постановка цілей для підтримки і розвитку професійного образу Я;
- міжособистісне пізнання (завдяки тому, що учасники групи відверто висловлюють свої думки один про одного, пояснюють, яке враження вони справляють, у них формується адекватніший образ Я, розуміння того, якими їх бачать оточуючі);
- катарсис (можливість відкрито сказати в групі про те, що турбує, замість того, щоб стримуватися, розвиває здатність конструктивно виражати свої емоції, негативні або позитивні почуття до інших людей);
- згуртованість групи (приналежність до групи людей, які розуміють і приймають навіть коли учасник розповідає про свої недоліки, сприяє самоприйняттю, формуванню позитивного ставлення до себе);
- саморозуміння (групова взаємодія сприяє кращому розумінню себе, відкриттю і прийняттю своїх раніше невідомих або неприйнятних сторін, способів і стереотипів свого поведіння з іншими людьми);
- екзистенціальні чинники (груповий досвід спілкування сприяє прийняттю особистістю відповідальності за свій спосіб життя незалежно від того,

критикується чи підтримується він іншими);

– універсальність переживань (розуміння того, що інші теж відчувають аналогічні проблеми, емоційні і міжособистісні труднощі, вселяє надію, підвищує віру в свої сили, посилює мотивацію особистісного самовдосконалення);

– альтруїзм (допомагаючи іншим, учасники групи починають більше поважати себе);

– обмін досвідом (засвоєння конкретних способів розв'язання життєвих і професійних проблем, які пропонуються іншими учасниками групи);

– саморозкриття (згуртованість послаблює психологічний захист і спонукає до саморозкриття, формує обстановку відвертості і щирості, завдяки чому поведінка учасників групи стає відкритою для спостереження і коментування).

Завдяки вказаним чинникам груповий тренінг виступає ефективним засобом педагогічної підтримки особистісно-професійного становлення майбутніх учителів, розширення їх особистісного досвіду, корекції професійних установок, позицій, професійної ідентичності. Спеціально організована міжособистісна взаємодія в групах соціально-психологічного тренінгу дає можливість студентам відчути себе психологічно більш захищеними, впевненими у собі, здатними до співпраці, підвищує їх готовність до прийняття себе та учнів. Усе це значно полегшує майбутнім учителям вирішення складних проблем спілкування з учнями, робить менш напруженим зіткнення з реаліями шкільного життя. Участь у тренінгу особистісної зрілості сприяє також корекції студентами професійних стереотипів, формуванню здатності до більш об'єктивного, неупередженого і глибокого розуміння себе та учнів. Типовими ефектами тренінгової роботи з майбутніми вчителями є: тенденція приділяти відносинам з учнями стільки ж уваги та значення, скільки змісту навчального предмета; прагнення приймати новаторські, творчі ідеї учнів, а не реагувати на них як на загрозу власному авторитету, схильність вирішувати міжособистісні проблеми разом з учнями, а не традиційними дисциплінарними засобами; загальна гармонізація особистості.

Характерний для тренінгу особистісної зрілості емоційний клімат суб'єкт-суб'єктного спілкування – відвертого, відкритого, безпечного, ґрунтованого на взаємному прийнятті, довірі, емпатії, – разом з наданою групою можливістю глибше зрозуміти себе стає важливим імпульсом розвитку гуманістичної спрямованості майбутніх учителів. Безпосередніми формами її прояву є емпатія, теплі почуття, дружнє ставлення учасників тренінгової групи один до одного. Наш досвід застосування тренінгу особистісної зрілості свідчить, що завдяки йому у студентів формується не тільки локальне позитивне ставлення до членів власної групи, а виробляється загальна гуманістична установка, яка проявляється у відмові від односторонньої центрації на дидактичних і організаційних завданнях педагогічної діяльності та зосередженні уваги на особистісному становленні учнів. Майбутні вчителі стають менш категоричними і критичними, більш толерантними до психологічної своєрідності школярів, чутливими до їх внутрішніх переживань і проблем, готовими зрозуміти точку зору іншого, поважати його інтереси та прагнення.

Список використаної літератури

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Емельянов Ю.Н. Обучение общению в учебно-тренировочной группе / Ю.Н. Емельянов // Социальная психология в трудах отечественных психологов. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – С. 414-424.
3. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека: Парадигмы, проекции, практики / А.Б. Орлов. – М.: «Академия», 2002. – 272 с.